

“G‘URUR VA ANDISHA” ASARIDA LEKSIK-STILISTIK XUSUSIYATLAR VA GENDER NUTQ FARQLARI

Annotatsiya: mazkur maqolada *Pride and Prejudice* (“G‘urur va andisha”) romanining leksik-stilistik xususiyatlari hamda unda namoyon bo‘lgan genderga xos nutq farqlari lingvistik tahlil asosida o‘rganiladi. Tadqiqot jarayonida asarning leksik qatlami, baholovchi va emotsional-ekspressiv birliklar, stilistik vositalar, dialogik nutqning kompozitsion tuzilishi hamda muallif nutqi va personajlar nutqi o‘rtasidagi uslubiy tafovutlar aniqlanib, ayol va erkak personajlar nutqida kuzatiladigan leksik tanlov, murojaat shakllari, modallik ko‘rsatkichlari, sintaktik konstruksiyalar va pragmatik strategiyalar qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: *gender lingvistikasi, gender diskursi, ayol nutqi, erkak nutqi, dialogik struktura, modallik, pragmatik strategiya, stilistik vositalar.*

Аннотация: в данной статье роман *Pride and Prejudice* («Гордость и предубеждение») рассматривается с точки зрения лексико-стилистических особенностей и гендерно обусловленных различий в речи персонажей на основе лингвистического анализа. В ходе исследования выявляются лексический слой произведения, оценочные и эмоционально-экспрессивные единицы, стилистические средства, композиционная структура диалогической речи, а также стилистические различия между авторской речью и речью персонажей. Кроме того, проводится сопоставительный анализ лексического выбора, форм обращения, показателей модальности, синтаксических конструкций и прагматических стратегий, характерных для женской и мужской речи.

Ключевые слова: *гендерная лингвистика, гендерный дискурс, женская речь, мужская речь, диалогическая структура, модальность, прагматическая стратегия, стилистические средства.*

Annotation: this article examines the lexical and stylistic features of *Pride and Prejudice* as well as gender-based speech differences manifested in the novel through linguistic analysis. The study identifies the lexical layer of the text, evaluative and emotional-expressive units, stylistic devices, the compositional structure of dialogic speech, and stylistic distinctions between the author’s narration and the characters’ speech. Furthermore, a comparative analysis is conducted of lexical choices, forms of address, modality markers, syntactic constructions, and pragmatic strategies characteristic of female and male speech.

Key words: *gender linguistics, gender discourse, female speech, male speech, dialogic structure, modality, pragmatic strategy, stylistic devices.*

Kirish. *Pride and Prejudice* (“G‘urur va andisha”) jahon adabiyotining yuksak namunalaridan biri bo‘lib, unda XIX asr ingliz jamiyatining ijtimoiy-madaniy muhiti, axloqiy me‘yorlari hamda gender munosabatlari badiiy-estetik talqinda ifodalangan. Asar nafaqat syujet-kompozitsion mukammalligi, balki o‘ziga xos til va uslub tizimi bilan ham ajralib turadi. Shu bois mazkur roman lingvopoetik, stilistik hamda gender lingvistikasi nuqtayi nazaridan tadqiq etish uchun muhim manba hisoblanadi.

Zamonaviy tilshunoslikda badiiy matnni tahlil qilishda antropotsentrik yondashuv ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Bu yondashuvga ko‘ra, til birliklari inson omili bilan uzviy bog‘liq holda, ya’ni

nutq egasining ijtimoiy maqomi, jinsi, psixologik xususiyatlari va kommunikativ maqsadlari bilan birgalikda o‘rganiladi. Gender lingvistikasi aynan erkak va ayol nutqi o‘rtasidagi farqlarni tizimli ravishda tadqiq etuvchi yo‘nalish sifatida shakllanib, badiiy matnda genderga xos nutq strategiyalarining ifodalanishini aniqlashga xizmat qiladi.

“G‘urur va andisha” romanida muallif nutqi va personajlar nutqi o‘rtasidagi o‘zaro munosabat, dialogik struktura, baholovchi va emotsional-ekspressiv birliklarning qo‘llanishi, murojaat shakllari hamda modallik vositalari obrazlarning individual xarakterini ochishda muhim stilistik omil bo‘lib xizmat qiladi. Ayniqsa, ayol va erkak personajlar

nutqida kuzatiladigan leksik tanlov, sintaktik konstruksiyalar, nutqiy muloyimlik strategiyalari va pragmatik maqsadlar ularning ijtimoiy rolini hamda dunyoqarashini aks ettiradi. Shu jihatdan roman matni gender diskursining badiiy realizatsiyasi sifatida tahlil qilishga loyiqdir.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi badiiy matnda gender omilining til vositalari orqali qanday namoyon bo'lishini aniqlash, shuningdek, leksik-stilistik birliklarning obraz yaratishdagi funksional yukini ochib berish zarurati bilan belgilanadi. Hozirgi kunda gender lingvistikasi va matn lingvistikasi kesishgan nuqtada olib borilayotgan izlanishlar badiiy asar tilini yanada chuqurroq anglash imkonini bermoqda. Shu nuqtayi nazardan, roman matnining leksik qatlami, stilistik vositalari va genderga xos nutq farqlarini kompleks tahlil qilish ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Ushbu maqsadni amalga oshirish jarayonida quyidagi vazifalar belgilandi: asarning leksik qatlamini tasniflash; baholovchi va emotsional-ekspressiv birliklarni aniqlash; dialogik nutqning kompozitsion tuzilishini o'rganish; muallif va personaj nutqi o'rtasidagi uslubiy tafovutlarni ko'rsatish; genderga xos leksik, sintaktik va pragmatik xususiyatlarni qiyoslash.

Adabiyotlar va metodologiya. Mazkur tadqiqotning nazariy asosini gender lingvistikasi, stilistika va diskurs tahlili yo'nalishidagi ilmiy qarashlar tashkil etadi. Xususan, Robin Lakoff, Deborah Tannen hamda Jennifer Coates tomonidan ishlab chiqilgan genderga xos nutq xususiyatlari haqidagi konsepsiyalar ayol va erkak nutqini qiyosiy tahlil qilishda metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Stilistik tahlilda Geoffrey Leech va Mick Short ning badiiy matn lingvistikasi tamoyillariga tayanildi.

Ish antropotsentrik yondashuv asosida olib borilib, tavsifiy, leksik-semantik va qiyosiy metodlardan foydalanildi.

Tahlillar qismi. *Pride and Prejudice* romanining leksik-stilistik tahlili shuni ko'rsatadiki, asar til tizimi obraz xarakterini yaratish va ijtimoiy munosabatlarni ochib berishda muhim funksional yuklamaga ega. Asarda qo'llanilgan leksik birliklar, ayniqsa baholovchi va emotsional-ekspressiv so'zlar personajlarning ichki dunyosi hamda ularning bir-biriga munosabatini ifodalashda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. "Proud", "amiable", "agreeable", "impertinent" kabi sifatlar

ijtimoiy baho va axloqiy mezonni aks ettirib, nutqning subyektiv rangini kuchaytiradi.

Pride and Prejudice romanining leksik-stilistik tahlili shuni ko'rsatadiki, asarda til vositalari obraz xarakterini yaratish va genderga xos nutq farqlarini ifodalashda muhim funksional ahamiyatga ega. Muallif nutqida ironik uslub yetakchi o'rin egallaydi. Masalan, asarning kirish jumlasida: "It is a truth universally acknowledged..." iborasi umumlashtiruvchi va qat'iy ohangda berilgan bo'lsa-da, kontekstda ijtimoiy stereotipga nisbatan kinoyaviy munosabatni ifodalaydi. Bu yerda "universally acknowledged" va "must" kabi birliklar stilistik jihatdan umumlashma va majburiylik ma'nosini berib, ironiyani kuchaytiradi.

Ayol personajlar nutqida emotsional-ekspressiv birliklar hamda subyektiv baho bildiruvchi konstruksiyalar faol qo'llanadi. Masalan, Elizabeth Bennetning "I think him very disagreeable" jumlasida "I think" birikmasi fikrni yumshatish va shaxsiy munosabatni bildirish vazifasini bajaradi. Shuningdek, "Perhaps he is too proud" kabi ifodalarda "perhaps" modallik ko'rsatkichi ehtimollik va noaniqlikni anglatadi. Bu kabi birliklar ayol nutqida muloyimlik strategiyasini namoyon etadi. Mrs. Bennet nutqida esa undov va hissiy murojaatlar ("Oh! My dear Mr. Bennet!") emotsionallikni kuchaytiradi.

Erkak personajlar nutqida esa deklarativlik va qat'iylik ustunlik qiladi. Masalan, Mr. Darcy tomonidan aytilgan "She is tolerable; but not handsome enough to tempt me" jumlasida baholovchi sifatlar aniq va keskin shaklda ifodalangan. Fikr bevosita, izchil va pozitsion tarzda bayon etiladi. Yana "My good opinion once lost is lost forever" kabi jumalarda umumlashtiruvchi va qat'iy ohang seziladi. Bu yerda sintaktik ixchamlik va semantik aniqlik erkak nutqining muhim belgisi sifatida namoyon bo'ladi.

Sintaktik jihatdan ham farqlar kuzatiladi: ayol nutqida ko'proq undov va so'roq gaplar, hissiy tusga ega murakkab konstruksiyalar uchrasa, erkak nutqida qisqa, mantiqiy va qat'iy gaplar ustunlik qiladi. Diskursiv-pragmatik jihatdan ayol personajlar muloqotni davom ettirish va ijtimoiy uyg'unlikni saqlashga intilsa, erkak personajlar o'z pozitsiyasini aniq ifodalashga moyillik ko'rsatadi.

Natijalar qismi. *Pride and Prejudice* romani asosida olib borilgan leksik-stilistik va gender tahlil natijalari quyidagilarni ko'rsatadi.

Birinchi, asarning leksik qatlami baholovchi va emotsional-ekspressiv birliklarga boy bo'lib, ular personaj xarakterini ochish hamda ijtimoiy munosabatlarni ifodalashda muhim stilistik vosita sifatida xizmat qiladi. Baholovchi sifatlar, modallik ko'rsatkichlari va murojaat shakllari obrazlarning axloqiy, psixologik va ijtimoiy portretini shakllantiradi.

Ikkinchi, muallif nutqida ironik uslub yetakchi o'rin egallashi aniqlandi. Ironiya umumlashtiruvchi konstruksiyalar, kontrastli sintaktik tuzilmalar va kontekstual zidlik orqali yuzaga keladi. Bu esa asarning lingvopoetik qimmatini oshiradi hamda ijtimoiy stereotiplarni tanqidiy talqinda yoritishga xizmat qiladi.

Uchinchi, genderga xos nutq farqlari tizimli xarakterga ega ekani kuzatildi. Ayol personajlar nutqida: emotsionallik va subyektiv baho ustunligi, ehtimollik va muloyimlikni bildiruvchi modallik birliklarining faolligi, undov va so'roq konstruksiyalarning ko'pligi aniqlangan.

Erkak personajlar nutqida esa: deklarativlik va qat'iylik, semantik aniqlik va sintaktik ixchamlik, pozitsionlik va mantiqiy izchillik ustunligi qayd etildi.

To'rtinchi, diskursiv-pragmatik jihatdan ayol nutqi ko'proq kommunikativ uyg'unlikni saqlash va muloqotni davom ettirish strategiyalariga yo'naltirilgan bo'lsa, erkak nutqi ijtimoiy mavqe va qaror bildirish pozitsiyasini aks ettiradi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydiki, romanda leksik-stilistik vositalar va genderga xos nutq farqlari o'zaro integratsiyalashgan holda badiiy-estetik hamda kommunikativ funksiyani bajaradi. Gender omili til darajasida sistemali tarzda namoyon bo'lib, obraz yaratish jarayonida muhim omil sifatida xizmat qiladi.

Xulosa. *Pride and Prejudice* ("G'urur va andisha") romani asosida olib borilgan leksik-stilistik va gender tahlil shuni ko'rsatdiki, asar til tizimi obraz yaratish hamda ijtimoiy-gender munosabatlarni ifodalashda muhim badiiy vosita sifatida namoyon bo'ladi. Roman leksikasi baholovchi, emotsional-ekspressiv va modallik birliklarga boy bo'lib, ular personajlarning psixologik portreti hamda ijtimoiy maqomini ochishda funksional yuklama bajaradi.

Tadqiqot davomida muallif nutqiga xos ironik uslub asarning lingvopoetik xususiyatini belgilovchi asosiy omillardan biri ekani aniqlandi. Ironiya va baholovchi leksika orqali ijtimoiy stereotiplar badiiy talqin etilib, til vositalari mazmunni chuqurlashtiradi.

Gender tahlili natijalari esa ayol va erkak personajlar nutqida tizimli lingvistik farqlar mavjudligini ko'rsatdi. Ayol nutqida emotsionallik, ehtimollik va muloyimlik strategiyalari ustun bo'lsa, erkak nutqida deklarativlik, aniqlik va pozitsionlik xususiyatlari yetakchilik qiladi. Ushbu farqlar nafaqat til birliklarida, balki sintaktik qurilmalar va pragmatik strategiyalarda ham namoyon bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Белова А.В. «Лингвокультурные особенности художественного перевода». Россия, г. Волгоград 2023. – С.73-75.
2. Новиков Л.А. «Художественный текст и его анализ»-Москва: Наука, 2003. –304 с.
3. Татьяны Смоляревой «Расшифровка Джейн Остин. "Гордость и предубеждение"» Москва. –2020. – С.3-14
4. Катермина В. В., Прима А. М. Гендерные доминанты в творчестве Джейн Остин (на материале романа «Гордость и предубеждение») // [журнал номи]. – 2015. – № [сон]. – С. 73–76.
5. Xamrabayeva, S. . (2025). BADIY ASARDAGI FRAZEOLOGIZMLAR TARJIMASI MUOMMOLARI TADQIQI. *Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования*, 4(9), 100–103. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/zdif/article/view/85451>
6. Xamrabayeva S. ADABIY MATNLARIDA PERSONAJLARNING HISSIY HOLATINI YETKAZISH VOSITALARI VA USULLARI. (2025). *Yangi O'zbekistonda Tabiiy Va Ijtimoiy-Gumanitar Fanlar Respublika Ilmiy Amaliy Konferensiyasi*, 3(1), 5-<https://universalpublishings.com/~niverta1/index.php/gumanitar/article/view/9282>